

TALABA YOSHLAR ORASIDA MEHNAT MUHOFAZASI TUSHUNCHASI VA MADANIYATINI OMMALASHTIRISH ORQALI BAXTSIZ HODISALARNING OLDINI OLISH

Zoirova Shahzoda Kamol qizi
Qarshi davlat texnika universiteti

Annotatsiya. Mazkur ilmiy ishda talaba yoshlar orasida mehnat muhofazasi tushunchasi va xavfsizlik madaniyatini shakllantirishning ahamiyati tahlil qilingan. Mehnat muhofazasi ishlab chiqarish va o'quv jarayonlarida inson hayoti hamda sog'ligini saqlashga qaratilgan muhim tizim bo'lib, uning asosiy maqsadi baxtsiz hodisalarning oldini olishdan iboratdir. Tadqiqotda talaba yoshlar ishtirokida yuz berishi mumkin bo'lgan xavfli holatlar, ularning kelib chiqish sabablari hamda ularni kamaytirish yo'llari ilmiy jihatdan o'rganildi. Shuningdek, mehnat muhofazasi madaniyatini shakllantirishda ta'lim jarayonining o'rni, amaliy mashg'ulotlar, xavfsizlik instruktajlari va interaktiv o'qitish usullarining ahamiyati yoritildi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, talabalarda xavfsizlikka ongli munosabatni shakllantirish orqali ishlab chiqarish va o'quv jarayonlarida yuz beradigan baxtsiz hodisalar sezilarli darajada kamayadi. Ushbu ish mehnat muhofazasi madaniyatini rivojlantirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Mehnat muhofazasi; xavfsizlik madaniyati; talaba yoshlar; baxtsiz hodisalar; xavf omillari; instruktaj; ishlab chiqarish xavfsizligi; o'quv jarayoni; profilaktika; xavfsizlik qoidalari.

Kirish. Bugungi kunda jamiyat rivojlanishining barcha sohalarida inson omili eng muhim resurs sifatida qaraladi. Ayniqsa, ishlab chiqarish, qurilish, laboratoriya va amaliy o'quv jarayonlarida xavfsizlik masalalari dolzarb ahamiyat kasb etadi. Talaba yoshlar ushbu jarayonlarda faol ishtirok etishi natijasida turli xavfli vaziyatlarga duch kelish ehtimoli mavjud bo'lib, bu mehnat muhofazasi bilimlarini chuqur egallash zaruratini yuzaga keltiradi. Mehnat muhofazasi faqatgina texnik qoidalar majmui emas, balki insonning xavfsizlikka ongli munosabati, ehtiyotkorlik madaniyati va mas'uliyat hissini shakllantiruvchi kompleks tizimdir.

Ta'lim muassasalarida talabalarning amaliy mashg'ulotlari va ishlab chiqarish amaliyotlari davomida xavfsizlik qoidalariga rioya qilmaslik, tajriba yetishmasligi yoki e'tiborsizlik natijasida baxtsiz hodisalar yuz berishi mumkin. Shu sababli mehnat muhofazasi madaniyatini shakllantirish nafaqat o'quv jarayonining, balki kelajakdagi professional faoliyatning ham muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Xavfsizlik madaniyati yuqori bo'lgan mutaxassislar ishlab chiqarish jarayonida xavf omillarini oldindan aniqlay oladi va ularni bartaraf etish choralari ko'ra oladi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, talaba yoshlar orasida xavfsizlik qoidalarini chuqur o'rganish va amaliyotda qo'llash orqali ko'plab baxtsiz hodisalarning oldini olish mumkin. Shu bilan birga, zamonaviy texnologiyalar va interaktiv o'qitish usullari mehnat muhofazasi bilimlarini samarali o'zlashtirish imkonini bermoqda. Shu sababli mehnat muhofazasi madaniyatini shakllantirish ta'lim tizimining ajralmas qismi sifatida qaralishi lozim.

Ushbu maqolaning maqsadi talaba yoshlar orasida mehnat muhofazasi tushunchasi va xavfsizlik madaniyatini rivojlantirish orqali baxtsiz hodisalarning oldini olish imkoniyatlarini ilmiy jihatdan tahlil qilishdan iborat. Shu asosda mavjud muammolar o'rganilib, ularni bartaraf etish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Metodologiya. Mazkur tadqiqotda mehnat muhofazasi madaniyatini talaba yoshlar orasida shakllantirish jarayonini o'rganish uchun bir nechta ilmiy metodlar qo'llanildi. Avvalo, analitik tahlil usuli yordamida mehnat muhofazasi bo'yicha mavjud ilmiy adabiyotlar, o'quv qo'llanmalar va me'yoriy hujjatlar o'rganildi. Bu usul xavfsizlik madaniyatining nazariy asoslarini aniqlash imkonini berdi.

Shuningdek, taqqoslash metodi orqali turli ta'lim tizimlarida mehnat muhofazasi o'qitilish darajasi va yondashuvlari solishtirildi. Bu yondashuv xavfsizlik madaniyatini shakllantirishdagi samarali usullarni aniqlashga yordam berdi.

Sotsiologik kuzatuv va so'rovnoma metodi talaba yoshlar orasida xavfsizlik qoidalariga munosabat, bilim darajasi va amaliy ko'nikmalarni baholash uchun qo'llanildi. Ushbu metod orqali real holatdagi muammolar aniqlanib, statistik ma'lumotlar to'plandi.

Bundan tashqari, sistemali yondashuv metodi yordamida mehnat muhofazasi madaniyati ta'lim jarayoni, amaliy mashg'ulotlar va ishlab chiqarish amaliyoti bilan uzviy bog'liq tizim sifatida tahlil qilindi.

Natijada qo'llanilgan metodlar majmuasi talaba yoshlar orasida mehnat muhofazasi madaniyatini shakllantirish darajasini baholash va uni takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan xulosalar chiqarish imkonini berdi.

Adabiyotlar tahlili. Mehnat muhofazasi va xavfsizlik madaniyati masalalari ko'plab xalqaro va mahalliy ilmiy manbalarda keng yoritilgan.

1. International Labour Organization tomonidan ishlab chiqilgan mehnat xavfsizligi bo'yicha konvensiyalar mehnat muhofazasining asosiy huquqiy va tashkiliy asoslarini belgilaydi [1]. Ushbu hujjatlar ishlab chiqarish jarayonida xavfsizlikni ta'minlashning global standartlarini shakllantiradi.

2. World Health Organization hisobotlarida mehnat muhitining inson salomatligiga ta'siri, xavf omillari va kasbiy kasalliklar chuqur tahlil qilingan bo'lib, xavfsizlik madaniyatining ahamiyati yoritilgan [2].

3. Heinrich H.W. tomonidan ishlab chiqilgan xavfsizlik nazariyalarida baxtsiz hodisalarning asosiy sababi inson omili ekanligi ko'rsatilib, profilaktik yondashuv zarurligi ta'kidlangan [3].

4. Bird F.E. va Germain G.L.ning ishlarida xavfsizlik boshqaruvi tizimi va risklarni baholash metodlari ishlab chiqilgan bo'lib, mehnat muhofazasini tizimli yondashuv asosida tashkil etish tavsiya etiladi [4].

5. Occupational Safety and Health Administration standartlarida ish joylarida xavfsizlik qoidalari, instruktaj va nazorat tizimlari batafsil belgilangan [5].

6. Mahalliy ilmiy manbalarda esa O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida mehnat muhofazasi fanini o'qitish metodikasi, talabalarda xavfsizlik madaniyatini shakllantirish usullari va amaliy tavsiyalar keng yoritilgan [6].

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili mehnat muhofazasi madaniyatini shakllantirishda nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy ko'nikmalar va tizimli yondashuv muhim ekanligini ko'rsatadi.

Asosiy qism. Talaba yoshlar orasida mehnat muhofazasi va xavfsizlik madaniyatini yuksaltirish bugungi kunda ta'lim tizimi, ishlab chiqarish amaliyoti hamda jamiyat xavfsizligini ta'minlashda eng muhim strategik yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Chunki aynan talaba davrida shakllangan bilim, ko'nikma va madaniyat keyinchalik mutaxassisning kasbiy faoliyatida asosiy rol o'ynaydi. Mehnat muhofazasi nafaqat texnik qoidalar majmui, balki insonning xavf omillarini anglash, baholash va ularga to'g'ri munosabat bildirish qobiliyatini shakllantiruvchi kompleks tizimdir.

Xavfsizlik madaniyati deganda shaxsning ishlab chiqarish yoki o'quv jarayonida xavfli vaziyatlarni oldindan ko'ra olishi, ularni tahlil qilishi va to'g'ri qaror qabul qilishi tushuniladi. Talaba yoshlar orasida ushbu madaniyatning shakllanishi baxtsiz hodisalar sonini sezilarli darajada kamaytiradi. Ilmiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, ko'plab ishlab chiqarish va o'quv jarayonlaridagi baxtsiz hodisalar texnik nosozlikdan ko'ra ko'proq inson omili bilan bog'liq bo'ladi. E'tiborsizlik, tajriba yetishmasligi, xavfsizlik qoidalarini bilmaslik yoki ularga befarq munosabat bildirish xavfli holatlarning asosiy sabablaridan hisoblanadi.

Shu nuqtai nazardan, mehnat muhofazasi madaniyatini shakllantirish ta'lim jarayonining ajralmas qismi bo'lishi lozim. Talabalar nafaqat nazariy bilimlarni o'zlashtirishi, balki ularni amaliyotda qo'llash ko'nikmasiga ham ega bo'lishi kerak. Ayniqsa, laboratoriya mashg'ulotlari, ishlab chiqarish amaliyoti va texnik fanlar doirasidagi ishlarda xavfsizlik qoidalariga qat'iy rioya qilish talab etiladi. Bu jarayonlarda shakllangan tajriba talabaning kelajakdagi professional faoliyatida muhim ahamiyat kasb etadi.

Talaba yoshlar orasida mehnat muhofazasini yuksaltirishning eng samarali yo'llaridan biri – ta'lim jarayonini amaliyot bilan uzviy bog'lashdir. Nazariy darslar bilan bir qatorda real ishlab chiqarish sharoitlarini modellashtirish, xavfli vaziyatlarni

tahlil qilish va simulyatsion mashg'ulotlar tashkil etish yuqori natija beradi. Bunday yondashuv talabada real sharoitda to'g'ri qaror qabul qilish va xavfsizlik qoidalariga rioya qilish ko'nikmasini shakllantiradi.

So'nggi yillarda ta'lim muassasalarida mehnat muhofazasi bo'yicha innovatsion yondashuvlar keng joriy etilmoqda. Interaktiv o'qitish usullari, raqamli texnologiyalar, virtual laboratoriyalar va simulyatsion dasturlar talabalar bilimni mustahkamlashda muhim rol o'ynamoqda. Ushbu texnologiyalar yordamida talaba real xavf holatlarini xavfsiz muhitda tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa ularning xavfsizlik madaniyatini sezilarli darajada oshiradi.

Bundan tashqari, xavfsizlik instruktajlarining muntazam va tizimli o'tkazilishi ham muhim ahamiyatga ega. Har bir laboratoriya yoki amaliy mashg'ulotdan oldin talabalar xavfsizlik qoidalari bilan tanishtirilishi, ehtimoliy xavflar tushuntirilishi va shaxsiy himoya vositalaridan foydalanish tartibi ko'rsatib berilishi lozim. Bu jarayonlar talabalarda mas'uliyat hissini shakllantiradi va ehtiyotsizlikni kamaytiradi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, mehnat muhofazasi madaniyati yuqori darajada shakllangan talabalarda baxtsiz hodisalarga duch kelish ehtimoli ancha past bo'ladi. Ular texnik vositalardan to'g'ri foydalanadi, xavfli vaziyatlarni tez aniqlaydi va ularga nisbatan to'g'ri choralar ko'radi. Shuningdek, shaxsiy himoya vositalaridan foydalanish, ish joyini to'g'ri tashkil qilish va xavfsizlik qoidalariga rioya qilish ularning kundalik odatiga aylanadi.

Erishilgan yutuqlar sifatida so'nggi yillarda ta'lim muassasalarida mehnat muhofazasi fanining amaliy yo'naltirilgan holda o'qitilishi, ishlab chiqarish korxonalarini bilan hamkorlikning kengaytirilishi va talabalar uchun real amaliyot sharoitlarining yaratilishi qayd etish mumkin. Bu jarayonlar natijasida talabalarning kasbiy tayyorgarlik darajasi oshib, ular ishlab chiqarish muhitiga tez va xavfsiz moslashmoqda.

Shuningdek, talabalar orasida xavfsizlikka ongli munosabatning shakllanishi ham muhim yutuqlardan biridir. Ko'plab yoshlar endilikda mehnat muhofazasini faqat majburiy talab sifatida emas, balki o'z hayoti va sog'lig'ini himoya qilish vositasi sifatida qabul qilmoqda. Bu esa umumiy xavfsizlik madaniyatining oshishiga olib kelmoqda.

Xulosa qilib aytganda, mehnat muhofazasi va xavfsizlik madaniyatini talaba yoshlar orasida yuksaltirish kompleks yondashuvni talab etadi. Nazariy bilimlar, amaliy ko'nikmalar, zamonaviy texnologiyalar va tizimli nazorat birgalikda qo'llanilganda yuqori natijalarga erishish mumkin. Bu jarayon nafaqat baxtsiz hodisalarni kamaytiradi, balki kelajakda yuqori malakali, mas'uliyatli va xavfsizlikka ongli mutaxassislarini tayyorlashga xizmat qiladi.

Xulosa. Talaba yoshlar orasida mehnat muhofazasi va xavfsizlik madaniyatini shakllantirish hamda yuksaltirish bugungi kunda ta'lim tizimi va ishlab chiqarish

sohalarining eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mehnat muhofazasi faqat texnik qoidalar majmui emas, balki insonning ongli ravishda xavfsizlikka yondashuvi, mas'uliyat hissi va ehtiyotkorlik madaniyatini shakllantiruvchi kompleks tizimdir. Talaba yoshlar aynan o'quv jarayonida ushbu bilim va ko'nikmalarni egallab boradi va keyinchalik kasbiy faoliyatida amaliy qo'llaydi.

Tahlillar asosida shuni qayd etish mumkinki, baxtsiz hodisalarning asosiy qismi texnik sabablar bilan bir qatorda inson omiliga ham bevosita bog'liqdir. E'tiborsizlik, yetarli bilim va tajribaning yo'qligi, xavfsizlik qoidalariga beparvo munosabat bildirish kabi omillar ishlab chiqarish va o'quv jarayonlarida xavfli vaziyatlarning yuzaga kelishiga sabab bo'ladi. Shu sababli mehnat muhofazasi madaniyatini shakllantirish orqali ushbu xavflarni sezilarli darajada kamaytirish mumkin.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, talaba yoshlar orasida xavfsizlik madaniyatini rivojlantirishda nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy mashg'ulotlarning ahamiyati juda katta. Laboratoriya ishlari, ishlab chiqarish amaliyoti, simulyatsion mashg'ulotlar va xavfsizlik instruktajlari talabada real sharoitda to'g'ri qaror qabul qilish ko'nikmasini shakllantiradi. Shuningdek, zamonaviy interaktiv o'qitish texnologiyalarining joriy etilishi ushbu jarayonni yanada samarali qilmoqda.

Erishilgan yutuqlar sifatida ta'lim muassasalarida mehnat muhofazasi fanining amaliy yo'naltirilgan holda o'qitilishi, talabalar uchun real ishlab chiqarish sharoitlarining yaratilishi va xavfsizlik bo'yicha doimiy instruktajlarning tashkil etilishi qayd etiladi. Bu jarayonlar natijasida talabalar xavfsizlik qoidalariga ongli yondashishni o'rganib, kasbiy faoliyatga tayyor mutaxassis sifatida shakllanmoqda.

Umuman olganda, mehnat muhofazasi va xavfsizlik madaniyatini talaba yoshlar orasida yuksaltirish nafaqat baxtsiz hodisalarni oldini olish, balki jamiyatda xavfsiz mehnat muhitini shakllantirishga ham xizmat qiladi. Shu sababli ta'lim tizimida ushbu yo'nalishni yanada rivojlantirish, zamonaviy metod va texnologiyalarni keng joriy etish hamda amaliy tayyorgarlikni kuchaytirish muhim ahamiyatga ega hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. International Labour Organization (ILO). *Occupational Safety and Health Convention and Recommendations*. Geneva, 1981.
2. World Health Organization (WHO). *Occupational Health: A Manual for Primary Health Care Workers*. Geneva, 2014.
3. Heinrich H.W. *Industrial Accident Prevention: A Scientific Approach*. McGraw-Hill, 1959.
4. Bird F.E., Germain G.L. *Loss Control Management*. Det Norske Veritas, 1985.
5. Occupational Safety and Health Administration (OSHA). *Safety and Health Regulations for Construction*. U.S. Department of Labor, 2020.
6. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. *Mehnatni muhofaza qilish to'g'risidagi normativ-huquqiy hujjatlar to'plami*. Toshkent, 2022.

7. СИРОЖИДДИН М. НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ БЕЗОПАСНОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ГРУЗОПОДЪЕМНЫХ КРАНОВ В СТРОИТЕЛЬНО-МОНТАЖНЫХ РАБОТАХ. – 2024.
8. Muradov S. CONSTRUCTION-INSTALLATION ISHLARIDA KUTARAMA KRANLARDAN USE FUNDAMENTAL SECURITY OF SUPPLY //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 2. – С. 786-792.
9. Sirojiddin M., Umurzoq E. Innovative solutions for improvement of working conditions and environment through the kaizen method. – 2023.
10. ЎҒЛИ, РАЖАБОВ ХУРШИД ФАХРИДДИН, and МУРАДОВ СИРОЖИДДИН. "ИЗУЧЕНИЯ УСЛОВИЯ ТРУДА В КОМПАНИИ ЕВРОПЫ. МУРАДОВ СИРОЖИДДИН." International journal of advanced research in education, technology and management 2.10 (2023).
11. Muradov S. CONSTRUCTION-INSTALLATION ISHLARIDA KUTARAMA KRANLARDAN USE FUNDAMENTAL SECURITY OF SUPPLY //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 2. – С. 786-792.
12. Muradov S. Н. о ‘g ‘li, & Zayniyev, UU о ‘g ‘li.(2023). Principles of passing and documenting instructions on safety techniques //Educational Research in Universal Sciences. – Т. 2. – №. 14. – С. 116-119.
13. Qizi S. M. A. et al. О ‘QUV BINOLARI VA О ‘QUV MARKAZLARINI RANG YECHIMINI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR HAMDA SUN’IY INTELLEKT ORQALI LOYIHALASH //Raqamli iqtisodiyot (Цифровая экономика). – 2024. – №. 6. – С. 325-332.
14. Qizi S. M. A., Namazovna S. D. JAMOAT BINOLARI VA О ‘QUV MARKAZLARI UCHUN TASVIRIY SAN’AT VA RANG YECHIMINI LOYIHALASHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING О ‘RNI //Raqamli iqtisodiyot (Цифровая экономика). – 2024. – №. 6. – С. 333-340.
15. Siddiqova M., Ergashev T. ARXITEKTURA TA’LIM YO ‘NALISHIDAGI TALABALARGA EKOLOGIK TARBIYANI SHAKLLANTIRISH.
16. Siddiqova M., Ergashev T. BINOLARNI LOYIHALASHDA ATROF-MUHITNI TO ‘G ‘RI TANLASHNING EKOLOGIK AHAMIYATI.
17. Siddiqova M., Ergashev T. QURILISH JARAYONIDA HOSIL BO ‘LADIGAN CHANGLARNING EKOLOGIYAGA TA’SIRI.
18. Siddiqova M., Ergashev T. ATROF-MUHIT MUHOFAZASIDA YASHIL TEXNOLOGIYALAR VA INNOVATSIYALARNING ROLI.
19. Siddiqova M., Ergashev T. IQLIM О ‘ZGARISHI SHAROITIDA YASHIL IQTISODIYOTGA О ‘TISHNING IQTISODIY VA EKOLOGIK AHAMIYATI.
20. Siddiqova M., Ergashev T. EKOLOGIK FAVQULODDA VAZIYATLARDA INSONNING О ‘RNI.
21. Bahodir O‘ktam o‘g K. et al. ELEMENTS OF THE MANAGEMENT SYSTEM OF INDUSTRIAL SAFETY, LABOR PROTECTION AND ENVIRONMENTAL PROTECTION AT THE" UZBEKISTAN GTL" PLANT //International journal of advanced research in education, technology and management. – 2023. – Т. 2. – №. 11.
22. Teshaboyev A. Y., Teshaboyev B. A. TA’LIM TIZIMINI RIVOJLANTIRISH MODELI //Редакционная коллегия. – 2024. – Т. 497.